

УКРАЇНСЬКА

мова і література в школі

№ 3 2012

У НОМЕРІ:

- ✓ Використання фреймових структур у процесі формування загальнонавчальних умінь учнів
- ✓ Закономірності процесу сприймання літературних творів старшокласниками
- ✓ Формування стилістичної компетентності студентів-філологів засобами епістолярію
- ✓ Структура і зміст спецкурсу «Фоніка» в системі професійної підготовки студентів-філологів
- ✓ Вітчизняне соціально-побутове красномовство як національний кодекс словесної добропристойності

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Останнім часом до редакції нашого журналу надходять телефонні дзвінки із запитанням, чи маємо ми відношення до часопису «Українська мова і література в сучасній школі», який нещодавно з'явився в переліку передплатних видань. Звертаємо вашу увагу, що наша редакція не має ніякого відношення до цього видання.

*Засновник нашого журналу — Інститут педагогіки НАПН України.
Головний редактор — доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії в галузі освіти О.Н. Хорошковська.*

Нагадуємо наш передплатний індекс: 22419 (у Каталозі періодичних видань Державного підприємства по розповсюдженню періодичних видань «ПРЕСА»).

Періодичність виходу на півріччя — 4 номери, на рік — 8 номерів.

Передплатити журнал можна в усіх відділеннях поштового зв'язку.

До зустрічі на сторінках нашого часопису.

Науково-методичний
журнал

**«Українська мова
і література
в школі»**

№ 3 (97) 2012

Заснований у червні 1997 року

Виходить 8 разів на рік

Засновник — Інститут
педагогіки НАПН України

Зареєстровано

Міністерством інформації
України

Регістраційне свідоцтво

КВ № 2647 від 02.06.97

Головний редактор:

Ольга ХОРОШКОВСЬКА

Редакційна колегія:

Надія БІБІК

Неллі БОНДАРЕНКО

Лариса ВАРЗАЦЬКА

Микола ВАШУЛЕНКО

Сергій ГАЛЬЧЕНКО

Ніна ГОЛУБ

Тамара ДОНЧЕНКО

Станіслав КАРАМАН

Любов МАЦЬКО

Володимир МЕЛЬНИЧАЙКО

Валентина ПОВОСОЛОВА

Марія ПЕПТИЛЮК

Лідія ПІСКОРСЬКА

Лариса ПЛЕТНЬОВА

(відповідальний секретар)

Катерина ПОВХАН

Володимир РІЗУН

Григорій СЕМЕНЮК

Микола СУЛИМА

Катерина ТАРАНИК-ТКАЧУК

Іван ХОМ'ЯК

Галина ЦЕЛЕХОВА

(заступник головного редактора)

Неоніла ШИНКАРУК

Алла ЯРМОЛЮК

Комп'ютерний набір:

Валентина ЯЦЕНКО

Затверджено на засіданні
вченої ради Інституту
педагогіки НАПН України,
протокол № 4 від 26 квітня 2012 р.

Здано до набору 15.02.2012.

Підписано до друку 28.04.2012.

Формат 60х84¹/16.

Ум. друк. арк. 7,4.

Тираж 1310 пр.

Адреса редакції:

вул. Артема, 52-Д, к. 417,

м. Київ, 04053.

Тел.: (044) 4813719

Віддруковано з готових фотоформ
у ТОВ «Лазурит-Поліграф».
04080, м. Київ,
вул. Костянтинівська, 73.
Тел.: (044) 3535665

© «Українська мова
і література в школі», 2012

ЗМІСТ

МЕТОДИКА МОВИ

- Н. Голуб. Навчання риторики учнів старших класів (матеріали для вчителя). . . 2
О. Шуневич. Використання фреймових структур у процесі формування загальнонавчальних умінь учнів на уроках української мови й літератури. . . . 8
С. Цінько. Дидактичний матеріал для розвитку аудіативних умінь учнів (5 клас). 12

МЕТОДИКА ЛІТЕРАТУРИ

- А. Усатий. Закономірності процесу сприймання літературних творів старшокласниками. 16
Л. Назаренко. Методичні засади використання інформаційних технологій у навчанні літератури: теоретичний і практичний аспекти. 22

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД

- Т. Колеснікова. Вивчення сполучника на уроках української мови в 7 класі. . . 28

УКРАЇНСЬКА МОВА У ШКОЛАХ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

- Н. Палій. Порівняльний аналіз фонетичних систем української та румунської мов. 33

МОВА І ЛІТЕРАТУРА В ЗАКЛАДАХ НОВОГО ТИПУ І ВНЗ

- О. Красовська. Формування стилістичної компетентності студентів-філологів засобами епістолярію (на матеріалі листування Лесі Українки). 37
Л. Базиль. Технологія формування літературознавчої компетентності майбутніх учителів-словесників у системі фахових практик. 40
Л. Береза. Формування етнокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання української мови. 46
Т. Беценко. Структура і зміст спецкурсу «Фоніка» в системі професійної підготовки студентів-філологів. 49

НАУКА — ШКОЛИ

- С. Мартиненко, Г. Бондаренко. Вітчизняне соціально-побутове красномовство як національний кодекс словесної доброчесності. 53
Т. Видайчук. Витоки формування правописної компетенції та українського правопису. 57

ПОРТРЕТНА ГАЛЕРЕЯ

- С. Пультер. Одухотворений художнім словом (творчі набутки методиста А.М. Лісовського). 60

РЕЦЕНЗІЇ ТА ВІДГУКИ

- А. Лісовський. У відповідь на виклики часу. 62

КОНФЕРЕНЦІЇ

- Всеукраїнська науково-практична конференція «Треті Бугайківські читання». 63

- Світ поезії.** Марія Кушмет-Небайдужа. 27, 36, 52, 64

Наука — школі

ВІТЧИЗНЯНЕ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ КРАСНОМОВСТВО ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ КОДЕКС СЛОВЕСНОЇ ДОБРОПРИСТОЙНОСТІ

Світлана МАРТИНЕНКО,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
початкової освіти та методик гуманітарних дисциплін
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Геннадій БОНДАРЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової
освіти та методик гуманітарних дисциплін
Київського університету імені Бориса Грінченка

УДК 808.51

У статті проаналізовано основні види національного соціально-побутового красномовства в риторичних, фольклорних дослідженнях і творах українських письменників.

Ключові слова: соціально-побутове красномовство, побажання, застільна промова (тост), весільна промова, ювілейна промова, промова з нагоди дня народження (іменин), надмогильна промова, усне побутове оповідання, анекдот.

Майстерність слова посідає одне з провідних місць у комунікативній культурі сучасної людини, є пріоритетним чинником формування свідомості та почуттів особистості. Як засвідчили наші дослідження, сучасна молодь не завжди вміє сказати влучне, урочисте слово з нагоди якоїсь важливої події в приватному житті, тобто не володіє соціально-побутовим красномовством, не знає його витоків, традицій, краєвих зразків для наслідування.

Саме тому ми звертаємося до дослідження національної риторичної спадщини, зокрема витоків вітчизняного соціально-побутового красномовства, в якому відбиті дивовижні українського менталітету й світовідчуття, культура мовленнєвої поведінки, етикетного ставлення до людей, родинно-мовних стосунків, що є «національним кодексом словесної добропристойності» за М. Стельмаховичем.

Започаткував етнографічні дослідження культури в мові українців Я. Головацький. Згодом мовну поведінку українців досліджували М. Білоус, В. Литовченко, Н. Лукашенко, І. Свенціцький, В. Сімович, В. Шухевич та ін.

Зазначена нами проблема знайшла часткове відображення у дослідженнях С. Абрамовича, С. Богдан, Л. Йовенко, Л. Мацько, Г. Сагач, Н. Сивачук, М. Стельмаховича та ін.

Перлини соціально-побутового красномовства, як нам вдалося з'ясувати, можна зібрати з фольклорних записів, спогадів письменників, літературних текстів О. Вишні, О. Довженка, О. Ковіньки, І. Нечуя-Левицького, М. Рильського, Ю. Смолича, М. Стельмаха та ін.

Мета статті — виокремити й охарактеризувати основні види вітчизняного соціально-побутового красномовства в риторичних, фольклорних дослідженнях і творах українських письменників.

Як засвідчили наші дослідження, соціально-побутове красномовство має виразно окреслений національний характер, воно зберігає й продовжує традиції та звичаї нашого народу, «обслуговує» різноманітні життєві побутові події та ситуації. «Родини, хрестини, сватання, заручини, одруження, ювілеї, віншування й привітання зі святами та пам'ятними подіями і датами завжди супроводжуються красномовними звертаннями, вітальними промовами, тостами й побажаннями, примовками тощо» [7, с. 15].

Види соціально-побутового красномовства охоплюють побажання, застільну промову (тост), весільну промову, ювілейну промову, промову з нагоди дня народження (іменин), надмогильну промову, усне побутове оповідання, анекдот тощо.

Давньою традицією українців є словом **побажання** привернути до людини добро, щастя, здоров'я, ласку й прихильність Божу.

Уперше купуючи дитину, промовляли: «Хай Господь годує і добру долю готує, батькові й матері на послугу, а людям — на потіху» [1, с. 242]. Вважалося, що кожен день маляти має зігріватися словом.

На хрестинах бажали: «Хай росте велике, хай здорове буде!»; «Дай Боже, щоб росло Вам на потіху, на послугу!»; «Хай росте велике на зріст, хороше на вроду!»; «Щоб весело жило і щасливе було!»; «Хай росте — світ великий!»; «Як у полі туман, так хай буде немовляті щастя і талани!» [1, с. 243]. «Щоб дитина стояла і в'язи тримала!»; «Щоб дитина була багата, як земля, дужа, як вода, щоб у коморі і в оборі всього було доволі!»; «Великий рости!»; «Щасливий буди!»; «Нехай великий росте!»; «Щоб наші діти так вибрикували» (бризкають недопиті з чарки на стелю); «Дав Бог сина, доньку... Не одкажи мені, куме!» (запрошують на кумівство); «Намте вам народжене, нам принесть хрещене» (батьки передають кумам дитину); «Нехай Бог благословить і покаже тобі, як звійти в християнську віру. Дай, Боже, щоб ти росло велике та щасливе було» (батькове благословення).

перед хрещенням, яке можуть промовляти і куми); «Дай, Боже, сон з усіх сторін» (кладучи дитину в колыску); «Кланяюся вам, куми, хлібом, вином і добрим здоров'ям» (кажуть батьки дитини, коли садять кумів за стіл); «Дай, Боже, щоб ваш син (донька) *многочолітний був*» (куми та гості бажають) [11, с. 226].

На півдні Київщини всі «гостювальники» на «хрестинному вгощенні» бризкали в стелю з чарки, додаючи слова побажання для дитини: «От такий рости! От така будь! От таке щастя хай Бог дає!» або: «Хай же великий росте та щасливий буде, много літ йому!» [2, с. 84].

Важливим видом національного соціально-побутового красномовства є застільна промова, тобто *тост*. Слово «тост» в українській мові є запозиченим і означає коротку «застільну промову з побажанням чогось і пропозицією випити на честь когось, чого-небудь» [10, с. 212]. Підіймати (піднімати, підійняти, підняти, піднести, піднести) тост — висловлювати «певне побажання, пропонувати у зв'язку з цим випити» [10, с. 212]. Тост — це промова з чаркою, тому його змістовою серцевиною є пропозиція випити за здоров'я. Є й такі синоніми до слова *тост*, як *засдоровниця*, *засдоровне слово*. Інколи вживають і слово *спіч*, що означає також коротку застільну промову.

Тости можуть виголошуватися на родинних святах і офіційних прийомах, зібраннях. Наші спостереження показали, що найчастіше тост виголошують за ювіляра, іменинника, батьків, подружню пару, жінок, чоловіків, друзів, любов, здоров'я, поважних гостей тощо.

Виголошуючи тост на родинному святі варто потурбуватися, щоб він був, по-перше, оригінальним і безпосереднім, по-друге, включав гумор, жарти, бувальщину, комплімент, дотеп, цікавий епізод із життя іменинника. Усе це надасть тостові свіжості та неповторності.

Найчастіше перший тост на дні народження проголошують, безумовно, за іменинника (чи іменинницю), другий — за друга (друзів), третій, традиційно, виголошують за любов, жінку.

Аналіз традиційних українських тостів показав, що вони відзначаються лаконічністю, стислістю (щоб не втомлювати присутніх). За етикетом тостуючий обов'язково встає. Окрасою тосту є приємна усмішка, доброзичливий тон і щирість слів.

Аргументами зазначеного можуть стати традиційні українські тости, зібрані М. Номисом у праці «Українські приказки, прислів'я і таке інше». Крім того, вони можуть слугувати взірцями для наслідування в сучасному соціально-побутовому красномовстві:

«Хай вам Бог приповняє!; Хай вас Господь підтримає на сім світі!; Пошли їм Боже, много літ! — ... на світі пожити!; Дай, Боже, много літ!; Хай тобі Бог дає вік — щасливий і добрий; Щоб ти був багатий, як земля!; Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля святая!; Година вам щаслива! Щоб ви бачили сонце, світ... перед собою!; Щоб ти був здоровий, як вода!; Дай, тобі, Боже, спішно й охотно робити; щоб твої думки були повні, як криниця водою; щоб твоя річ була тиха та багата, як нива колосом; пошли тобі, Мати Божа, на все гаразд!; Хай Бог дає на здоров'я!; Дай, Боже, щоб і моїм дітям так!; Дай тобі, Боже, із роси і з води!; Дай, Боже, разом двоє: щастя і здоров'я!; Нехай вам Бог здоров'я прибавить в ручки, в

ніжки і в животок трішки; Боже вас благослови — і батькові і матеріні молитви! Пошли їм, Боже, чого вони в Бога бажать; Дай, Боже, тобі з неба, чого тобі треба!; Хай Мати Божа пошле, чого в Бога просите!; Пошли тобі, Боже, на сім світі панство, на тім світі вічне царство» [11, с. 225–226]. Випиймо до дна, щоб не було ворогам добра!; Випивай до дна, щоб велика росла!; Вип'єм по повний, бо наш вік недовгий! ... щоб наш вік був довший!; Та випий!... нубо, хоч подерж, хоч у руках! Та візьміть хоч в руки!; Хто не вип'є до дна, той не мислить добра» [11, с. 508].

Померлим душам царство небесне! Батькам, матерям, братам, сестрам, діткам маленьким... нехай легко згадається нашому сватові (або: кумові), а нам пошли, Боже, вік і здоров'я, щоб цей празник одпровадить, Нового року (або: Водохрещі і т.д.) діждатись легенько і веселенько в мирі-покої із вами здоровими. Будьте здорові, будьте здорові, а будь здорова, стара, діти (примовля за першою чаркою)!

Щоб Господь родив пшеницю і всяку пашницю, щоб діждатись жать, і споживать, і людям честь воздавать (господиня).

Даруй, Боже, щастя, долю, хліба вволю, а хліба найбільш! А до хліба посилає, Боже, капусту, буряки, огірки — щоб діждали садить і поливають, а після в добрім здоров'ї поживать (за другою чаркою).

Роди, Боже, хліб, а до хліба опеньки (се б то — м'ясо), щоб до стожка ходили (до м'яса п'ють).

Приспоряй, Господи, Божу росу, щоб корівоньки доїлись (до молока).

Будьмо!; Щоб нашим ворогам було тяжко!; Будьмо живі, щоб з наших ворогів повитягало жили!; Щоб вороги мовчали й сусіди не знали!» [11, с. 509].

Багаті зразками українських тостів і твори українських письменників. Так, у І. Нечуя-Левицького читаємо: «Даруй же, Боже, нам і нашим дітям вік довгий і щасливий, щоб ти, моя доню, була здорова, як вода, та цвіла довіку, як рожка, щоб ти закрасила мою хату, моя втіхо, як зозуля садочок, приголубила мою старість. Пошли тобі, Боже, рік веселий, як риби в морі» [8, с. 285].

«Будь же, дочко, здорова, як риба; гожа, як рожка; весела, як весна, робоча, як бджола, а багата, як свята земля! Дай тобі, Боже, спішно робити; щоб твої думки були повні, як криниця водою, щоб твоя річ була тиха та багата, як нива колосом. Дай вам, Боже, із роси і води; нехай ваше життя буде між солодкими медами, між пахучими квітками» [8, с. 329].

Цікаву національну традицію тостування описує С. Килимник. «Як і на родинній Святій Вечері, дідусь перший починає їсти кутю... По першій ложці дідусь наливає чарку й звертається до всіх: «Пошли, Боже, царство небесне й вічне панування у небі всім тим, що відійшли з нашого РОДУ на небо! А нам усім пошли, Боже, щастя, здоров'я, много літа!» Дідусь випиває, а трошки залишає на дні чарки. Решту горілки підкидає у стелю. Потім наливає знову і подає старшому синові. Цей п'є до матері-бабусі, рештки горілки також підкидає у стелю. Наливає і подає матері-бабусі, а ця, випивши з різними побажаннями, наливає і подає старшій невістці чи доньці... І так чарка кружляє під час усієї «Вечері»... «Вечеря» проходить дуже повільно [4, с. 42].

Ми з'ясували, що тости в офіційних ситуаціях відзначаються більшою стереотипністю і здебільшого

розпочинаються словами: «Дозвольте запропонувати (виголосити) тост за...» (цим словам передую, звичайно, формула звертання); «Я хочу (мені хотілося б) запропонувати тост...»; «Я пропоную підняти (піднести) келихи за...»

Елементом тостувань є побажання. Наприклад:

Дозвольте побажати Вам...

Прийміть мої найкращі побажання...

Від усього серця зичу Вам...

З нагоди... дозвольте побажати Вам...

У день Вашого... прийміть найщиріші побажання...

Бажаю вам усіляких гараздів...

Зичу тобі...

Дай, Боже, Вам...

Хай Господь благословляє Вашу родину...

Благослови, Боже, дітей наших...

Нехай добро не оминає вашої оселі...

Прикрасою тосту на студентській вечірці вважають безтурботність, на весіллі — сентиментальність, на передпенсійному ювілеї — ностальгійність.

Одним із видів соціально-побутового красномовства, як ми зазначали попередньо, є **весільна промова**.

Як показали наші дослідження, найчіткіші рекомендації щодо особливостей, структури і змісту весільної промови подає Феофан Прокопович у підручнику «Про риторичне мистецтво» [9]. Він, зокрема, зазначає, що вступ повинен бути дуже святковим і прокладати шлях до вираження особистої, приватної та публічної радості. Далі промовець має навести систематичні докази: по-перше, Бог є засновником подружжя, як свідчить Святе Письмо (Буття, 2 [24], Матвія, 19 [6]); по-друге, людина від природи більш подружня, ніж суспільна істота (Аристотель); по-третє, з подружжя зароджується родова дружба; по-четверте, тільки з допомогою подружжя може зберегтися і розвиватися рід людський та ін. У закінченні пропонується повторити всі згадані мотиви і збудити почуття надії на добро, яке дасть це подружжя як батьківщині, так і сім'ї; побажати від себе всякого добра, плідності крові, взаємної любові, збільшення слави, доброзичливості долі, родючості поля, достатку засобів, щасливого завершення всяких справ тощо.

Розглянемо також особливості змістового наповнення традиційних українських весільних поздоровлень. Наші пращури ставились до весільних поздоровлень з особливою пошаною, оскільки були переконані, що від них залежить благополуччя молодят. Весільні батьки вітали своїх дітей так: «На щастя, на здоров'я, на вічну злуку! Так маєте жити, би лиха не чинити, бо хоч через сто літ, а покинете цей світ, бо чоловік муча: тут є, тут — нема, а слава зла за ним ся лишає, дітей та онуків його зневажає. То бережіть свій рід від усіляких бід, бо люди си боя (бояться) недоброго роду, будуть зневажати всю вашу приплоду, скажуть: який рід, такий і плід» [6, с. 40].

Вітаючи молодих, бажали:

«В молодій на воротах червона косиця,

Най проживуть довгі літа жених, відданиця!

Хай в щасті молодята, усе веселиться

Та ніколи не свариться, до смерті любиться!» [3, с. 223].

Обдаровуючи молодих, часто вдавалися до жартівливих поздоровлень:

Даю вам гроші, щоб діти були хороші!

Перепиваю вам гроші на чотири канти, щоб були у вас чотири сини і все музиканти!

Перепиваю вам гроші, звернені у трубочку, щоб молодий молоду цілував у губочку.

Дарую лося, щоб добре жилося!

Дарую поламані сани, щоб покорилися татові й мамі!

Дарую кошик цибулі, щоб не давала свекрусі дулі!

А ще бажали молодому подружжю бути здоровими, як вода, гарними, як весна, багатими, як земля!

Вважаємо, що сучасна весільна промова більш переконлива, якщо в ній присутнє «дихання риторики й поетики».

Наші спостереження та аналіз промов, виголошених під час різного виду **ювілеїв**, показали, що їх структурними елементами можуть бути: а) вітання; б) привід для виголошення промови; в) характерні пункти життєвого шляху ювіляра; г) короткі суттєві замальовки натури ювіляра; д) підкреслення чеснот ювіляра; е) особливі події, що пов'язані з життям виступаючого і ювіляра; є) висловлення добрих побажань на майбутнє.

Найголовнішими порадами для промовців-початківців є такі: враховувати специфіку адресата (вік, стать, посаду) й умови спілкування (де вшановуватимуть ювіляра), ретельно продумувати текст промови (вона має надихати), остерігатися епічного розмаху, не говорити досить довго, виголошувати без зайвої «театральності».

Досить мало вивченим видом соціально-побутового красномовства є **анекдот**. Анекдот — коротка гумористична оповідь побутового характеру про смішний випадок або подію з дотепним несподіваним закінченням. Виділяють такі групи анекдотів: а) соціально-побутові; б) родинно-побутові; в) політичні.

Складаючи анекдоти, необхідно враховувати такі їхні характерні особливості: а) односюжетність, б) одностатусність, в) одноподібність, г) побудова на одному факті, д) схематичність дії, що подається у сконденсованому вигляді, е) художніми засобами мають виступати сарказм, пародія, іронія, алогізм (непередбачене попереднім змістом завершення дії), є) особливу увагу надавати підтексту, ж) важливу роль мають виконувати прийоми контрасту, антитези, гіперболи, ретардації, з) форма побудови — монолог, діалог, полілог та їх поєднання.

Подаємо класичний зразок анекдотичної традиційної творчості:

— Жінко! Орда набігла!

— Їж же ти, чоловіче, юшку, а я буду курку, щоб скоріше!

— Добре... Тепер же пора утікати, — сказав чоловік, вийшовши юшку.

— Сідай же ти, жінко, на віз, а я на коня, щоб скоріше!

Виконавцеві анекдотів необхідно пам'ятати про роль засобів логіко-емоційної виразності, міміку і жести, іншими словами, про індивідуальні акторські здібності [5, с. 484-485].

Досить часто анекдоти слугують підводками до тостів, наприклад:

● У мудреця запитали: коли бувають гарні стосунки між чоловіком і жінкою?

— Коли чоловік не чує, що говорить жінка, а жінка не бачить, що робить чоловік, — відповів мудрець.

Тож вип'ємо за гарні стосунки між чоловіком і жінкою.

• *Теща — зятю:*

— Кожен вечір ви розповідаєте моєму онуці казки. Не могли б ви пояснити мені, чому вони закінчуються однаково. «Вони одружилися і жили щасливо». Тому що наречена була сиротою?

Тож вип'ємо за любов між тещею і зятем.

Розглянемо і такий вид соціально-побутового красномовства, як *усне побутове оповідання*, що є образною розповіддю про події сучасного чи відносно недавнього часу, учасником або очевидцем яких був сам оповідач, а тому їм властива форма оповіді від першої особи, особлива емоційність і докладність викладу, а також чітко виявляється власна оцінка оповідача зображувальних подій.

Усні побутові оповідання можна поділити на такі основні теми: а) *суспільно-побутові* (заробітчанські, емігрантські, з життя інтелігенції, студентські тощо); б) *родинно-побутові* (про кохання, дошлюбні взаємини, родинне життя, фатальні випадки, життя неповних сімей тощо).

Для усного побутового оповідання характерними є такі риси: усність побутування; мінливість та імпрізованість; використання традиційних зображальних форм і засобів мовлення; певна колективність творення в процесі поширення; інформативна, виховна, моралізаційна функції; певне сюжетно-композиційне оформлення; ідейно-тематичне узагальнення; естетична дія [5, с. 542-543].

Отже, було б помилковим вважати, що всі усні оповіді відносяться до усного побутового оповідання як виду соціально-побутового красномовства.

Надмогильну промову ми розглядатимемо не з погляду гомілетичного красномовства (промови священика), а як вид соціально-побутового красномовства. Суттю промови Ф. Прокопович вважав похвалу померлого всякими способами, не залишаючи жодного місця для недоліків, які могли б знеславити минуле життя. У вступі рекомендував оплакати біль, висловити жаль, якого зазнала держава, церква з приводу смерті такого мужа. В основній частині радив перейти до похвал усього життя мужа або за певними чесно-

тами. Наприкінці пропонував знову згадати про біль, знайти втішні слова для близьких [9, с. 399].

До рекомендацій Ф. Прокоповича додамо, що надгробне слово з точки зору суспільно-побутового красномовства має бути простим, але достойним. У промові мають звучати відповіді на запитання: ким нам була ця людина? Що значить вона для нас сьогодні? Доречними будуть прості слова про чесноти померлого без будь-якої надмірності. У заключній частині варто використати вислів із Біблії або уривок із вірша.

Український мовленнєвий етикет багатий на формули прощання з тим, хто відходить у вічність:

Прощай! Хай тобі земля буде пухом!

Легко йому лежать, пером землю держать!

Нехай з Богом спочиває.

Прощай! Нехай тобі буде земля пером!

Пришліте пір'їнку із наших перин,

Щоб легше в могилі було їй лежати.

Отже, основними видами соціально-побутового красномовства є побажання, застільна промова (тост), весільна промова, ювілейна промова, промова з нагоди дня народження (іменин), надмогильна промова, усне побутове оповідання, анекдот тощо. Особистість, яка прагне оволодіти жанром соціально-побутового красномовства має пам'ятати про: виразно окреслений національний характер цього жанру (використання фольклорного матеріалу); специфіку адресата (вік, стать, посаду); умови спілкування (де вшановуватимуть ювіляра, іменинника); ритуальність (ситуація хрестин, весілля, похорону тощо); лаконічність (хоча класична схема побудови: вступ, основна частина, висновки не є обов'язковими); імпрізаційно-емоційне начало, гумор; неприпустимість епічного розмаху і зайвої «театральності».

В статтє проанализированы основные виды национального социально-бытового красноречия в риторических, фольклорных исследованиях и произведениях украинских писателей.

Ключевые слова: *социально-бытовое красноречие, пожелание, тост, свадебная речь, юбилейная речь, речь по случаю дня рождения (именин), надмогильная речь, усный бытовой рассказ, анекдот.*

Література

1. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С.К. Богдан. — К. : Рідна мова, 1998. — 475 с.
2. Грицак Є. Дитина в українських народних повір'ях і в народному лічництві / Є. Грицак // Неопалима купина. — 1995. — № 3-4. — С. 83-84.
3. Квіти Верховини. — Ужгород : Карпати, 1985. — 360 с.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / С. Килимник. — К., 1994. — Кн. 1. — 396 с.
5. Лановик М., Лановик З. Українська народна словесність / М. Лановик, З. Лановик. — Львів : Літопис, 2000.
6. Маковій Г.П. Затоптаний цвіт: народознавчі оповідки / Г.П. Маковій. — К. : Укр. письменник, 1993. — 243 с.
7. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика : навч. посібник / Л.І. Мацько, О.М. Мацько. — К. : Вища шк., 2003. — 311 с.
8. Нечуй-Левицький І.С. Твори. В 3-х т. — К. : Дніпро, 1988. — Т. 2. — 518 с.
9. Прокопович Ф. Про ораторське мистецтво / Ф. Прокопович // Філософські твори: В 3-х т. Пер. з лат. — К. : Наукова думка, 1979. — Т. 1. — С. 103-435.
10. Словник української мови. — К. : Наукова думка, 1979. — Т. X.
11. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклад М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М.М. Пазяка. — К. : Либідь, 1993. — 768 с.

ДО УВАГИ АВТОРІВ

Загальна інформація

1. Статті мають відповідати вимогам ВАКУ (див. нижче).
2. Редакція лишає за собою право скорочувати і виправляти тексти статті, а також вносити зміни в назву.
3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування відповідальні автори.
4. Редакція не веде листування з авторами.
5. Друга редакція може не збігатися з думкою автора.

Порядок проходження статей

1. Редакція віддає статті на зовнішнє рецензування. Негативне рішення щодо публікації статті повідомляється автору, рукописи не повертаються. Стаття може бути повернута на доробку.
2. Після рецензування редакція приймає остаточне рішення про можливість опублікування статті.

Вимоги до оформлення статей

1. Статті приймаються у вигляді файлів у текстових редакторах MS Word for Windows (версій 6, 7 чи 98) на дискетах 3,5». Файли обов'язково мають супроводжуватися роздрукованою. Таблиці і малюнки мають бути виконані чітко.
2. Обсяг матеріалів, як правило, не повинен перевищувати 24 000 знаків, чи 0,6 др. арк. (близько 13-14 машинописних сторінок через два інтервали, включаючи таблиці і малюнки). При перевищенні вказаного обсягу матеріал може бути опублікований лише із продовженням у декількох номерах або як цикл статей. У цьому випадку матеріал попередньо має бути структурований на частини, що не перевищують вказаного обсягу, кожна з яких повинна мати самостійну назву, свій список літератури та ін.
3. Стаття обов'язково повинна містити індекс УДК, анотації (8-10 рядків) і ключові слова українською, російською та англійською мовами.
4. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою за наведеною нижче формою (підписується всіма авторами). З метою забезпечення об'єктивності зовнішнього рецензування в самій статті вказуються тільки прізвища й ініціали.

Форма авторської довідки

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

1. Назва статті.
2. Адреса для листування, телефон для контакту.
3. Прізвище, ім'я, по батькові.
4. Ученний ступінь, учене звання.
5. Місце роботи.
6. Підпис.

ДО УВАГИ

ЗДОБУВАЧІВ, АСПІРАНТІВ, ДОКТОРАНТІВ!

Згідно з Постановою Президії Вищої Атестаційної Комісії України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» редакційна колегія нашого видання приймає до друку лише наукові статті, які мають такі необхідні елементи:

- чітко сформульовані проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор для вирішення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Починаючи з лютого 2003 року, спеціалізовані учені ради при прийомі до захисту дисертаційних робіт зараховують статті, подані до друку як фахові, лише за умови дотримання вимог до них, викладених вище.

Журнал «Українська мова і література в школі» внесено до Переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (постанова президії ВАК України від 26.01.2011 р. № 1-05/1, галузі науки — педагогічні).

Матеріали просимо надсилати на адресу:

Редакція журналу «Українська мова і література в школі»
вул. Артёма, 52-Д, к. 417, м. Київ, 04053.
E-mail: red_umlsh@ukr.net